

İlk Psikobiyografi Çalışması Freud'un Leonardo da Vinci Eseri ve Psikotarih Üzerine

On the First Psychobiographical Work, Freud's Leonardo da Vinci, and Psychohistory

Hadiye YILMAZ ODABAŞI^(*)

Öz

Psikanalizin kurucu babası Sigmund Freud, çoğunlukla ilk psikotarih çalışmasının da sahibi olarak anılmaktadır. Freud, psikanalizin klinik dışında da yapılabileceğini savunarak bu alanı uygulamalı psikanaliz olarak adlandırmış, biyografiye psikanalizin yönteminin nasıl uygulanacağı ve bulguların nasıl yorumlanacağına ilişkin ilk psikotarih/psikobiyografi örneğini Leonardo da Vinci çalışmasıyla vermiştir. Freud, Leonardo da Vinci çalışmasında, 1909'da Viyana Grubu'nda söylemiş olduğu "Tabii ki, karakterin özelliklerini anlamak için önce erkeğin cinsel yaşamını araştırmalıyız," sözlerine uygun olarak klinik tanı kategorilerine dayalı motivasyon teorisini Leonardo'nun yaşamına uygulamıştır. Leonardo'nun yaşam öyküsündeki bazı boşlukları Bastırma, Yüceltme, Çocukluk Anısı, Eşcinsellik ve Narsisizm, Parafraks ve Perseverasyon, Gerileme ve Saplantı, Saplantılı Nevroz tanıları çerçevesinde analiz ederek "Leonardo neden böyle bir insandı? Neden belirli bir motiv modeli ve bu motivleri ifade etmenin özel yollarını geliştirdi? Leonardo'nun altında yatan motivasyonel kalıpların, çok çeşitli görünür davranışları üzerinde ne gibi etkileri oldu?" sorularının cevaplarını aramıştır. Freud, bu ilk psikobiyografi örneği ile iyi bir psikobiyografinin ilkelerini ortaya koyarken, bizzat kendi hataları yoluyla bu ilkelere uyulmaması halinde yaşanacak sonuçlara dair bir örnek de sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Psikotarih, Psikobiyografi, Freud, Leonardo da Vinci.

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 08.09.2020

Kabul Tarihi: 20.10.2020

^(*)Doç. Dr., Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü E-posta: hadiye.yilmazodabasi@uskudar.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4297-5326>

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

Abstract

The field of psychohistory emerged in the 1960s with the inclusion of psychology to history-related scholarly disciplines such as politics, economics, and culture. Even though the term, psychohistory, was first used as a popular notion in 1951 in Foundation, the science fiction trilogy of Isaac Asimov (1920-1992), this term was actually used in the 1920s and psychobiographical studies began to be conducted in the 1910s. Freud, the founding father of psychoanalysis, is often referred to as the author of the first psychohistory work. E. Erikson's Young Man Luther (1958) is accepted as the first academic psychohistory work and Erikson is seen as the founding father of psychohistory. Since the emergence of the discipline, there has been a trend towards psychobiography studies in the field of psychohistory. Although the roots of psychobiography go back to Plutarch, Freud was the first to apply a formalized metapsychology. Freud called this field applied psychoanalysis, arguing that psychoanalysis can also be done outside the clinic and gave the first example of psychohistory / psychobiography on how to apply the method of psychoanalysis to biography and how to interpret the findings with his work on Leonardo Da Vinci.

Keywords: *Psychohistory, Psychobiography, Freud, Leonardo da Vinci.*

Giriş: Tarih ve Psikoloji

İnsanı ve toplumu, değişimi ve sürekliliği anlamak için yapılan geçmiş tasarımları olarak tarih bilimi ve tarihyazımı, geçmişin nesnel bilgisine ulaşmak amacıyla Herodotos'tan (MÖ 484-425) bugüne çeşitli yönelimleri benimsemiştir. Tarihyazımında geçmiş tasarımları, başlangıcından itibaren esasen siyasi motivasyonlar/saikler merkeze alınmak suretiyle yapılmıştır. Öte yandan antik dönemden itibaren bu ana yönelime eşlik eden farklı anlayışlar da söz konusu olmuştur. Örneğin Hesiodos (MÖ 8.yy) *İşler ve Günler* adlı yapıtıyla çiftçilik başta olmak üzere denizcilik, ticaret ve ev işlerine odaklanarak günlük yaşamın tarihini ve bir anlamda sosyal tarihi yazmıştır. Romalı Strabon (MÖ 63 - MS 24), coğrafya ve tarihi birleştirmiş, "Büyük Adamlar"ın tarihinin revaçta olduğu bir devirde sıradan halka dair betimlemeler de yapmıştır. Yunan tarihçi Plutarkhos (46-120?) *Paralel Hayatlar* adlı eserinde ünlü Yunan

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psiktarih Üzerine

ve Romalı şahsiyetlerin davranış ve karakterlerini açıklayan eseriyle tarihyazımında biyografinin yerini sağlamlaştırmıştır.

18. yy. başında tarihin felsefeden ayrılarak bağımsızlaşmasıyla Voltaire (1694-1778), o zamana kadar hâkim olan siyasi ve askerî tarihyazımı yerine medeniyet ve insan aklının merkezde bulunduğu bir tarihyazımını benimsemiştir. David Hume (1711-1776) geçmişin bilgisine ulaşma yolunda kültür odaklı bir tarih anlayışı önermiştir. Fransız tarihçi Michelet (1798-1874) büyük insanları değil sıradan Fransız halkını, Taine (1828-1893) ise coğrafi, psikolojik ve sosyal faktörleri anlamaya yönelik bir eğilimi benimsemiştir. Burckhardt (1818-1897) insanı ve toplumu anlamak için kültürel, Karl Marx (1818-1883) ise ekonomik saiklere odaklanmıştır. Annales Okulu kurucuları Lucien Febvr (1878-1956) ve Marc Bloch (1886-1944) siyaset, diplomasi ve savaş anlatılı tarihyazımı yerine olay ve olgulara dair dönüşümleri tarihsel yapılar içinde ele alarak insanı ve toplumu anlamaya çalışmıştır. Annales Okulu'nun ikinci kuşak temsilcisi Fernand Braudel (1902-1985) ise tarihteki değişimi bireyler üzerinden değil sosyal, politik ve ekonomik yapılar yoluyla anlamaya yönelik bir bakış açısı getirmiştir. Marksist tarihçi Eric Hobsbawm (1917-2012) insanı ve toplumu anlamada merkeze büyük insanları değil "aşağıdakileri" almak suretiyle "aşağıdan tarih" in yöntemine önemli katkı sunmuştur. 1990'larda ise dünyada yaşanan büyük dönüşümlerle birlikte Peter Burke (d.1937) başta olmak üzere tarihçiler geçmiş tasarımlarında savaş, toplumsal cinsiyet, ırk, vatandaşlık, ulusal kimlik, dil ve kültürel semboller vb. merkezli anlamalara odaklanarak sosyoloji ve antropolojiyle bağlarını sıkılaştırmıştır.

Görüldüğü gibi tarihyazımı yüzyıllardır süregiden serüveninde önce siyaset ve diplomasi, ardından ekonomi, sosyal ve kültür merkezli disiplinlerin kuram ve kavramlarından faydalanmak suretiyle geçmişin nesnel bilgisine mümkün olduğunca yaklaşmaya ve insanı, toplumu, yaşamı, değişim ve sürekliliği anlamaya çalışmıştır. Öte yandan, tarihin

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

psikolojiyle bazı temaslarına antik dönemden itibaren rastlamak mümkündür. Örneğin Herodotos'un *Tarih*'inde yaşanan olayların Yunan ve Pers toplumlarına etkisi, farklı toplulukların kültür ve geleneklerinin mevcut hali ile süreç içindeki değişimleri gibi antropoloji ve sosyal psikolojiyle ilişkilendirilebilecek pek çok tespit bulunmaktadır. Yunan tarihçi Plutarkhos en ünlü tarih eseri olan *Paralel Yaşamlar*'da Pers Savaşları boyunca (MÖ 524-459) Atina meclisinde görev yapmış olan politikacı ve general Themistokles'in yaşamını aktarırken onun bazı çabalarını annesinin saf Atina kanı olmadığına dair farkındalığıyla ilişkilendirmiştir. Thukydides (MÖ 460-400), *Peloponnesos Savaşları* adlı eserindeki psikolojik betimlemeleriyle psikolojik tarihin babası olarak anılmıştır. Tacitus, görünen olayların arkasındaki nedenlerin, düşüncelerin bulunması gerektiği anlayışla yazdığı eserlerinde psikolojik-didaktik bir yaklaşım sergilemiştir. Ortaçağ Avrupa tarihçisi Aziz Augustinus (354-430) İtiraflar'ında kendi psikolojisinin derinliklerine inmiştir.¹ 19. yy. da ise Dilthey (1833-1911) "(...) geçmişi kendi zihninde yeniden canlandıran tarihçi, bir tarihçi olacaksa, yeniden canlandırdığı geçmişi anlamlıdır. Sırf onu yeniden canlandırmakla, tarihçi kendi kişiliğini geliştirir, genişletir, başkalarının geçmişteki yaşantısını kendi yaşantısıyla bütünleştirir; ama böyle bütünleştirilen her şey onun kişilik yapısının parçası olur; kural burada da geçerlidir ve bu yapı da ancak psikoloji aracılığıyla anlaşılabilir" açıklamasıyla psikolojisiz tarihyazımı olamayacağı gibi aşırı bir genellemeye ulaşmıştır.²

Tarihin siyaset, ekonomi, kültür vb. disiplinlerle yaşadığı birliktelik serüvenine en somut haliyle 1960'larda akademik olarak psikoloji biliminin de katılmasıyla yeni bir alan olarak psikotarih ortaya çıkmıştır. Henry Lawton, psikotarihin köklerini Vico ve Dilthey'a kadar götürmektedir

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *The Psychiatrist as Psychohistorian, Task Force Report 11*, (Washington: American Psychiatric Association 1976), 4.

² George Collingwood, *Tarih Tasarımı*, çev. Kurtuluş Dinçer. (İstanbul: Ara Yayıncılık, 1990), 177.

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psiktarih Üzerine

ve psiktarihin resmen ortaya çıkışını Erikson'un *Young Man Luther* ve Norman O. Brown'un *Life Against Death* (1959) kitabına tarihlemektedir.³ Psiktarihin resmen/akademik ortaya çıkışı ise Eric Erikson'un *Young Man Luther* (1958) ve Norman O. Brown'un *Life Against Death* (1959) kitabıyladır.⁴ En öz haliyle, psiktarihin, geçmişini anlamak için tarihsel olay ve olgulara yöneltilen "nasıl" sorusunun cevabını psikolojik motivasyon merkezli olarak aradığı söylenebilir. Fransız tarihçi Jean Chesneaux'nun yazdığı gibi "*sosyal psikoloji ve psikanaliz, tarihinin entelektüel ekipmanına önemli ölçüde katkıda bulunur ve kolektif bilinç ve kitle zihniyeti sorunlarıyla daha etkili bir şekilde başa çıkmasını sağlar.*"⁵

1. Psiktarih Tanım, Kuram ve Kurumsallaşma

Psiktarih teriminin ilk kez 1951'de Isaac Asimov'un (1920-1992) bilimkurgu üçlemesi *Foundation*'da geçtiği popüler bir bilgi olarak yaygınlaşmışsa da, gerçekte bu terim 1920'lerde kullanılmıştır ve 1910'larda da psikobiyoğrafik çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Amerikalı psiktarihçi Paul Elovitz bu terimin en erken 19. yy. sonlarında Amerikan romantik şair, eleştirmen ve diplomat James Russell Lowell tarafından 1840'ta kullanılmış olduğunu tespit etmiştir.⁶ Bu alanda yapılmış en erken eserlere örnek olarak ise Morton Prince'in 1912 tarihli "Roosevelt as Analyzed by the New Psychology" başlıklı makalesi ve 1915 tarihli *The Psychology of the Kaiser* adlı çalışmaları örnek gösterilmektedir.⁷

³ "Psychohistory News," *Newsletter of the International Psychohistorical Association* 33/2 (Spring 2014).

⁴ Henry Lawton, *The Psychohistorian's Handbook* (New York: The Psychohistory Press, 1988), 7.

⁵ Cristian Tilega and Jovan Byford (eds.), *Psychology and History Interdisciplinary Explorations* (New York: Cambridge University Press, 2014), 1.

⁶ Paul Elovitz, *The Making of Psychohistory* (UK: Routledge, 2018), 14.

⁷ Stanley Renshon, *The Psychological Assessment of Presidential Candidates* (New York: Routledge, 1998).

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

Peter Burke, tarihin diğer disiplinler ile bilhassa psikolojiyle işbirliği kurmasına yönelik olarak Henri Berr'in 1900'de yayınına başladığı *Revue de Synthèse Historique* dergisinin psikotarihe dair ilk çalışmalarından olduğunu kaydetmektedir.⁸

Elovitz, "Psikotarih, daha önce anlaşılmasız şekilde yazılmış davranışları anlama kapılarını açtı. Desenler/modeller fark edilir hale geldi. (...) Psikotarihi; psikoloji, tarih ve ilgili sosyal bilimlerin birleşimi olarak tanımlıyorum"⁹ demektedir ve Elovitz'e göre psikotarih, tarihin "nedenine", özellikle de niyet ve davranış arasındaki farka odaklanmaktadır. Richard W. Noland ise psikotarihi, tarih ile psikolojinin entelektüel ve akademik amaçlar için güçlerini birleştirmeleriyle meydana gelmiş disiplinlerarası bir çalışma alanı olarak görmektedir. Öte yandan Noland'a göre teorik olarak psikolojik tarih incelemesinde birçok farklı psikoloji kuramından biri ya da birkaçı tarihsel analiz amacıyla kullanılabilir iken psikotarihin ana hattı psikanalitik yönelimlidir.¹⁰ Rudolph Binion da psikotarihin çocukluk ve patolojiyle yakından ilgili olmakla birlikte psikanalizle olan ilişkisinin varoluşsal bir ilişki olduğunu savunmaktadır.¹¹ Gerçekten de başlangıcından itibaren ortaya konan çalışmalara bakıldığında psikotarih psikoloji ve tarihten ziyade psikanaliz ve tarihin birlikteliği olarak algılanmıştır.

Psikanalizin kurucu babası Freud, yaygın olarak ilk psikotarih (ve psikobiyografi) çalışmasının da sahibi olarak anılmaktadır. Freud'un *Leonardo da Vinci* (1910), *Totem ve Tabu* (1913), *Medeniyet ve Hoşnutsuzlukları* (1929), *Musa ve Tektanrıcılık* (1939) adlı eserleri ilk

⁸ Peter Burke, *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*, çev. Mehmet Küçük, (İstanbul: DoğuBati, 2006), 38.

⁹ Elovitz, *The Making of Psychohistory*, 2.

¹⁰ Richard W. Noland, "Psikotarih: Teori ve Pratik," çev. M. Alican, *Tarih Okulu VI*, (2010): 95-123.

¹¹ Rudolph Binion, "Psychohistory," in *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2001).

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psicotarih Üzerine

psicotarih çalışmaları olarak kabul edilirken, Freud'un psicotarih terimini hiç kullanmamış olduğu da bilinmektedir. Alanın kurumsallaşması, 1960'lardan itibaren psicotarihçilerin bir araya gelmesinden sonra 1970'lerde başlamıştır. Psicotarih alanının öncüleri arasında ilk sırada Bruce Mazlish, Lloyd deMause, Rudolph Binion, David Beisel, Charles Strozier, Robert Jay Lifton ve Vamık Volkan anılmaktadır.¹² Lloyd deMause, kendisini sosyal teorinin "meta-teorisyeni" olarak görüp alana ilişkin ilk kuramsal çalışmaları başlatarak psicotarih öncüleri arasında öne çıkan isim olmuştur.¹³ Lloyd deMause psicotarihi "*tarihte yasalar kurabilme ve nedenleri keşfetme*" yeteneğine sahip yeni bir bilim olarak tanımlamaktadır.¹⁴ DeMause'a göre psicotarihin amacı; tarihsel süreçlerin ve siyasi kararların temelini oluşturan motivasyonları ortaya çıkararak bu motivasyonlardaki örüntüler ve kuralların keşfiyle tarihin karmaşıklığını, savaş ve soykırım zulmünü açıklamaktır. DeMause bu tür bulgulara bir gün "terapötik olarak müdahale edilebileceği" olasılığını da öngörmektedir.¹⁵ DeMause "psikojenik (ruhsal-kalıtıl) tarih teorisi" ile kapsamlı bir model sunarak yeni bir insanlığın yaratımının esas olarak çocuklara muamelenin/çocuk yetiştirme tarzının iyileştirilmesiyle sağlanabileceğini öne sürmektedir.¹⁶ DeMause'un psicotarih kuramına göre çocukluk tarihi, psikobiyografi ve grup psicotarihi olmak üzere psicotarihte üç çalışma alanı bulunmaktadır.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 11,
301-334

2. Psikobiyografi

Başlangıcından itibaren psicotarih alanında en çok üretim psikobiyografi alanında yapılmıştır. Freud gibi Viyana Psikanaliz

¹² Lawton, *The Psychohistorian's Handbook*, 7.

¹³ Elovitz, *The Making of Psychohistory*, 48.

¹⁴ Lawton, *The Psychohistorian's Handbook*, 241.

¹⁵ Lloyd deMause, "The History of Child Abuse," *The Journal of Psychohistory* 25/3, (1998).

¹⁶ Lloyd deMause, *Foundations of Psychohistory* (Londra: Creative Roots Pub. 1982), 3; "The Psychogenic Theory of History," *The Journal of Psychohistory* 25/2, (1997): 112-183.

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

Derneği'nin diğer bazı üyeleri tarafından da *Ebner* (1910), *Zinzenendorf* (1910), *Shakespeare* (1910), *von Kleist* (1910), *Wagner* (1911), *Segantini* (1911), *Amenhotep IV* (1912), *Gogol* (1912), *Loyola* (1913), *del Sarto* (1913), *Schopenhauer* (1913), *Louis Bonaparte* (1914), *Dante* (1914), *Napolyon* (1914) vb. psikobiyografiler kaleme alınmıştır. 1913'te yayımlanan Henry P. Smith'in *Luther's Early Development in the Light of Psycho-Analysis* adlı eseri psikotarih yazımında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. E. Erikson'un *Young Man Luther* adlı eseri ise ilk akademik psikotarih (ve psikobiyografi) çalışması olarak kabul edilmiş ve Erikson psikotarihin kurucu babası olarak görülmüştür. Ne var ki Erikson da tıpkı Freud gibi hiçbir zaman kendini bir psikotarihçi olarak tanımlamamıştır. Binion'un *Frau Lou: Nietzsche's Wayward Disciple* (1968), Frank Manuel'in *A Portrait of Isaac Newton* (1969) ve Arthur Mitzman'ın *Iron Cage: Historical Review of Max Weber* (1969) adlı eserleri önde gelen diğer psikobiyografilerdendir.¹⁷

Psikobiyografi uzmanı Amerikalı psikolog A. C. Elms tarafından psikobiyografi, “psikolojik teori ve bilgiyi kullanan biyografi”,¹⁸ psikobiyografi uzmanı W. M. Runyan tarafından ise “biçimsel veya sistematik psikolojinin biyografide kullanımı” olarak tanımlanmıştır.¹⁹ Bir başka tanıma göre psikobiyografi, sosyo-kültürel bağlamda tarihsel önemi olan bir bireyin yaşamının psikolojik ve tarihyazımsal araştırma yöntemleri kullanılarak ve psikoloji kuramlarıyla yorumlanarak çalışılmasıdır.²⁰

Psikobiyografinin kökleri Plutarkhos'a kadar gitmekle birlikte Freud biyografiye biçimlendirilmiş, sistematik bir metapsikoloji uygulayan ilk

¹⁷ Elovitz, *The Making of Psychohistory*, 19.

¹⁸ Alan C. Elms, *Uncovering Lives: The Uneasy Alliance of Biography and Psychology* (Oxford University Press, 1994), 4.

¹⁹ William Mckinley Runyan, *Life Histories and Psychobiography: Explorations in Theory and Method*, (New York: Oxford University Press, 1982), 201.

²⁰ Joseph G. Ponterotto, “Psychobiography in psychology: Past, present, and future”, *Journal of Psychology in Africa*, 25/5, (2015): 379–389, <http://dx.doi.org/10.1080/14330237.2015.1101267>

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psicotarih Üzerine

isim olmuştur. Şüphesiz bu nedenin etkisiyle de daha sonraki yıllarda yazılan psikobiyografilerde psikanalitik en çok kullanılan psikoloji kuramı olmuştur.²¹ Freud, psikanalizin klinik dışında da yapılabileceğini savunarak bu alanı “uygulamalı psikanaliz” olarak adlandırmış, biyografinin uygulamalı psikanalizin yöntemine nasıl uyarlanacağı ve bulguların nasıl yorumlanacağına ilişkin ilk örneği *Leonardo da Vinci* çalışmasıyla vermiştir. Psikobiyografi alanı Freud'dan Erikson'a, Lifton'dan Kohut'a tarihe çeşitli psikoloji yönelimleriyle yaklaşan bir alan olarak gelişimini sürdürmektedir.²²

3. Psikanaliz Uygulamaları ve Yöntem

Freud, klinik sınırlar içinde bir süreci ifade eden psikanalizi klinik dışına da taşıyarak tarihsel kişilikler, sanat eserleri, topluluk ruhsallığı vb. konulara odaklanmış olan klinik olmayan (kültürel) uygulamalı psikanaliz alanını var etmiştir.²³ Freud, uygulamalı psikanaliz adı altında klinik keşiflerini –düşlerin/rüyaların yorumu, ruhsal aygıt teorisi ve nevroz teorisi vb.- tarihsel karakterlere ve olaylara uygulamıştır. *Leonardo da Vinci, Totem ve Tabu, Bir İllüzyonun Geleceği, Medeniyet ve Hoşnutsuzlukları ve Musa ve Tektanrıcılık* gibi çalışmaları “uygulamalı psikanalizin” en erken örnekleridir. Freud, uygulamalı psikanaliz çalışmalarında klinik uygulama sırasında yapılan araştırmalarla elde edilen bulgulara ulaşabilmek için yöntem olarak sadece tarihi bir karakterin yapmış olduğu çalışmaların değil anıları, düşlem/fantezi ve izlenimlerinin de analiz materyali olarak kullanılmasını önermiştir. Freud ve arkadaşları uygulamalı psikanaliz çalışmalarını yayımlamak üzere ilk sayısı 1912'de çıkacak olan *Imago*

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 11,
301-334

²¹ Larry Shiner, “Psychobiography.” www.encyclopedia.com/psychology/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/psychobiography

²² Charles B. Strozier and Daniel Offer, *The Leader Psychohistorical Essays* (New York: Springer, 1985).

²³ Aaron H. Esmán, “What is ‘Applied’ in ‘Applied’ Psychoanalysis?” *International Journal of Psycho-Analysis* 79, (1998): 741-752.

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

dergisini yayın hayatına sokmuştur.²⁴ Otto Rank ve Hans Sachs tarafından yazılan derginin ilk makalesi, çeşitli kişiliklerin başarıları üzerine psikanaliz çalışmasının uygunluğunu savunan bir tür manifesto olarak kaleme alınmıştır. Yazıda bu çalışmaların, tıpkı psikanalizin klinik uygulamalarında olduğu gibi düşler ve hayallere odaklı bir sistematik içinde yapılması önerilmektedir. 1913'te Rank ve Sachs, psikanalizin insan bilimlerine uygulanması konusunda "İnsan Bilimleri İçin Psikanalizin Önemi" başlıklı bir başka makale yayımlamışlardır.²⁵

Ne var ki henüz o dönemde bu çalışmalar psikanalistlerce eleştirilmiş, kaynak niteliğinde büyük bir literatür de olsa sanata ve sanatçılara uygulanan bir psikanalizin klinikte uygulanan psikanalizden farklı olarak her zaman sessiz bir sanat eserinin gözlemlenmesiyle sınırlı olacağı vurgulanmıştır. Bu nedenle tüm kaynaklara ve araştırmalara rağmen analizin bitmeyen bir spekülasyon olasılığı içermesi ve daha önemlisi, klinik uygulamada mevcut konuşan-dinleyebilen bir analizan ile yaşanan etkileşimden mahrumiyeti vurgulanmıştır. Öte yandan bizzat Freud'un yaptığı bir hata söz konusu edilerek kaynaklardaki bir bilginin küçük bir yanlış anlama sonucu bütün analizi etkisiz kılabileceği üzerinde durulmuştur. Nitekim Freud'un yeniden inşa ettiği Leonardo'nun anısının temel sembolü olan "akbaba"nın aslında "çaylak" yerine bir çeviri hatası olarak metinlerde yer almış olması, Leonardo'nun anısının hiç var olmamış bir sembol üzerine inşa edilmesine yol açmıştır.²⁶

Freud, psikanalizin olduğu her yerde psikanaliz uygulamalarının da olduğunu söylemekte ve psikanalitik yöntemin esaslarını uygulamalı psikanalizde korumaktadır. Yaratının kaynağını tıpkı nevrozda olduğu gibi

²⁴ Strozier and Offer, *The Leader Psychohistorical Essays*, 29.

²⁵ Leslie Chapman, "Applied Psychoanalysis?" (2018). <https://therapeia.org.uk/ttr/2018/11/27/applied-psychoanalysis/>

²⁶ Caio Padovan and Vinicius Darriba, "The Notion of Applied Psychoanalysis in the Early Years of the Psychoanalytic Movement," *Psicol. USP* 27/1, (2016): 45-63.

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psiktarih Üzerine

çatışmada bulmaktadır ve Aristoteles gibi o da dürtüsel arzuların sanat eseri vasıtasıyla katarsise yol açtığını ifade etmektedir.²⁷ Freud'a göre yaratı da iki temel dürtüyle -cinsellik ve libidinal enerji- bağlantılıdır ve bu dürtülerin bir tür aktarımının sonucudur. Bir başka deyişle yaratı, libidinal enerjinin yüceltilmesinin bir sonucudur. Freud, yaratım nedenini ise baskı altında tutulan dürtülerin düşgücü ve imgelem yoluyla yüceltilmesi ve böylece doyuma ulaştırılması olarak açıklamaktadır.²⁸ *Psikanalizin Sözdizimi* adlı yapıtta düşlem tanımı "Öznenin içinde olduğu savunma süreçleri tarafından az veya çok biçim değiştirmiş olarak bir arzunun, son tahlilde bir bilinçdışı arzunun gerçekleştiği imgesel senaryo" olarak yapılmıştır.²⁹ Psikanalitik kurama göre uyanıklık durumunda imgelenen senaryolar ile –yani düşlem– uykudaki düşler oldukça benzerdir; ikisi de aynı düzenek yoluyla arzunun doyumudur ancak düşlem daha çok sansürün kontrolindedir. Bu yönüyle psikanaliz uygulamalarında düşler ve düşlem tıpkı analizanlarda olduğu gibi sanatçının bilinçdışı hakkında bilgi verici temel içsel olgular olarak ele alınmıştır. Bilinçdışında bastırılmış ve unutulmuş anı parçaları değişime uğramış içerik ve sembollerle sürçmeler, düşler ve düşlemlerde varlığını sürdürmektedir.

Freud'a göre "Her insan gördüğü rüyanın/düşün tabiridir" ve bir yaratı tıpkı düşler ve gündüz düşü/düşlem/fanteziler gibi karakter özelliklerinin değiştirme ve gizlemelerle doyuma ulaştırılmasıdır.³⁰ Bu nedenle Freud, bilinçdışını anlayabilmek için düşlem ve düşlerin yorumuna büyük önem vermiştir. Düşlem ve düşlerin analizinde üç temel öge üzerinde durulmaktadır.

²⁷ Sigmund Freud, Carl Gustav Jung, Alfred Adler, *Psikanaliz Açısından Edebiyat*, çev. Selahattin Hilav, (İstanbul: Ataç Kitabevi, 1981).

²⁸ Sıtkı Erinç, *Sanat Psikolojisine Giriş* (Ankara: Ayrıç Yayınları, 1998).

²⁹ Talat Parman, "Faşizm Günlerinde Düş ve Düşlem," *Psikanaliz Yazıları* 33 – *Psikanaliz ve Tarih* içinde, ed. Talat Parman (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2016), 123.

³⁰ S. Freud, *Rüya Yorum Metodu*, çev. Ayşegül Günkut. (İstanbul: Ataç Kitabevi, 2014).

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

1. Yoğunlaştırma: Görünenin içeriği gerçeğin içeriğinden daha az yoğunudur ve gizli düş düşüncelerindeki birçok öge görünür içerikteki tek bir öge tarafından temsil edilmektedir.³¹ 2. Yer değiştirme (Kaydırma): Ruhsal enerjilerin bir ögeden diğerine geçmesidir. Yer değiştirme neticesinde düş içeriği bilinçdışında var olan rüyâ isteğinin bir çarpıtılması haline gelir.³² Düşlerdeki yer değiştirmenin amacı bir tür sansürdür.³³ 3. Temsil: Düş düşüncelerinin imgelerle temsil edilmesidir. Bunlar arzuların biçim bulduğu görsel imgelerdir. Bir tür ikinci bir yer değiştirmedir. Böylece bir nesne ya da düşünce, kendisiyle bağ kurulabilecek bir başka nesne ya da düşünceyle semboller yoluyla temsil edilmektedir.³⁴

4. Freud'un Leonardo da Vinci Analizi

4.1. Yöntem

Freud, *Leonardo da Vinci* adlı eserinde yaratıcı bir bireyin yaşamını analiz ederek Leonardo'nun bazı başarıları ve başarısızlıkları için psikolojik açıklamalar getirmiştir.³⁵ Freud, çalışmasının amacının, Leonardo'nun cinsel hayatı ve sanatsal aktivitesindeki ketlenmişliklerin açıklanması

³¹ S. Freud, *Rüyalar ve Yanılgılar Psikolojisi*, çev. A. Seden, (İstanbul: Altın Kitaplar, 1978); Raşit Tükel, *Freud Okumaları*, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2014).

³² S. Freud, *Rüyaların Yorumu II*, çev. İ. Kırımlı, (İstanbul: Alter Yayınları, 2011).

³³ Tükel, *Freud Okumaları*, 22-23.

³⁴ Bazı semboller ve anlamları: Ev: İnsan bedeni. Direk ve Sütunlar: Bacak. Kapı: Bedensel boşluklar (vajinal ve anal delik). Mutfak: Cinsel ilişki. Yumurta ve Makarna: Çocuk rüyalarında genellikle temsili yılan ve yılan fobisi. Tüm dairesel objeler: Kadın ve vajina. Tüm geometrik objeler: Erkek ve penis. Yemek Masası: Evlilik. Çikolata ve Altın: Dışkı, pislik. At: Cinsel güç-iktidar. Kilise, Cami, İbadethane: Namus ve iyi ahlak. Çiçek: Saflık. Kalabalık: Yalnızlık. Ölüm: Yaşam. Giyinik: Çıplak. Küçük Hayvanlar, Haşere: İstenmeyen Çocuk. Çocuk: Cinsel organ (Freud, 2014).

³⁵ Alan C. Elms, "Freud as Leonardo: Why the First Psychobiography Went Wrong," *Journal of Personality* 56, (1988): 20.

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psicotarih Üzerine

olduğunu belirterek bütünlüklü bir psikobiyografik çalışma yapmadığının altını çizmektedir. Leonardo'yu bir nevrotik olarak görmemesine rağmen, yine de çalışmasının bir patografi (konusunun olumsuz unsurlarına odaklanan biyografi) olduğunu söylemektedir. Freud, Leonardo gibi güçlü bir tarihi kişiliği çalışmasındaki amacı, hastalıklar kadar sıra dışı yüceliklerin de psikanalitik için keşfedilmeye değer olduğuyla açıklamaktadır.

Psikanalitik yöntemin esaslarını psikanaliz uygulamalarında koruyan Freud, klinik psikanalizin temel kuralı olan serbest çağrışımında önemli ya da önemsiz, anlamlı ya da anlamsız analizin aklına gelen her şeyi analiste söylemesi prensibini Leonardo hakkında yazılmış birinci ve ikinci el kaynaklardaki bilgiler, Azize Anna Meryem ve Çocuk İsa ve Mona Lisa tablosu ile bazı eskizlerin analizi aracılığıyla uygulamaya çalışmış ve bu materyalleri Leonardo'nun geçmişteki çatışmalarına bağlayarak yorumlamıştır. Psikanalizin klinik/terapötik uygulamalarında olduğu gibi diğer psikanaliz uygulamalarında da düşler/düşlem/anılar temel malzemeler arasındadır. Freud bu aşamada Leonardo'nun kaynaklar aracılığıyla ulaştığı bir çocukluk anısını da analiz etmiştir.

4.2. Kullanılan Yazılı ve Görsel Kaynaklar

Freud'un Leonardo analizi için kullandığı temel kaynaklar aşağıda listelenmiştir:

1. Leon Battista Alberti, *Trattato della pittura*, 1450 (Kitabı nakil yoluyla kullanmıştır).
2. Giorgio Vasari, *Le vite de piu eccelenti Architetti, Pittori et Scultori Italiani*, Florencia, 1568 (Kitabı nakil yoluyla kullanmıştır).
3. Jacop Burckhardt, *Die Cultur der Renaissance in Italien*, Basle, 1860.
4. Jean Paul Richter, *The Complete Notebooks of Leonardo da Vinci*, 1888.
5. Eugène Müntz, *Leonardo da Vinci*, 1898.
6. Smiraglia Scognamiglio, *Ricerche e documenti sulla giovinezza di Leonardo da Vinci*, Napoli, 1900.
7. Dmitry Merezhkovsky, *The Romance of Leonardo da Vinci*, 1900.
8. Filippo Bottazzi, *Leonardo da Vinci filosofo-naturalista e fisiologo*, 1902.
9. Alexandra

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

Konstaninowa, *en Die Entwicklung des Madonnentypus bei Leonardo da Vinci*, Estrasburgo, 1907. 10. Marie Herzfeld, Eugen Diederichs, *Leonardo da Vinci: Der Denker/Forscher und Poet*, 1906. 11. Woldemar Von Seidlitz, *Leonardo da Vinci, der Wendepunkt der Renaissance*, German, 1909. 12. Edmondo Solmi, *Leonardo da Vinci. Conferenze fiorentine*, Milano, Treves, 1910. 13. Kurt Pfister, *Leonardo da Vinci*, 1923. 14. Mona Lisa tablosu (1503-1507). 15. Azize Anna, Meryem ve Çocuk İsa tablosu (1503-1519). 16. Çeşitli eskizler.

4.3. Olgu

Freud, Leonardo da Vinci'yi "çağdaşlarının bile takdir ve hayranlık duyduğu ama aynı zamanda gizemli ve anlaşılmaz bir varlık olarak gördüğü İtalyan Rönesansı'nın önde gelen isimlerinden biri ve evrensel bir deha" olarak tanımlamaktadır.³⁶ Çocukluk ve gençliği hakkında çok az bilgi bulunan sanatçı 1452'de Vinci kentinde gayrimeşru bir çocuk olarak dünyaya gelmiştir. Babası Ser Piero da Vinci bir noterdir; annesi Caterina ise daha sonra bir başkasıyla evlenmiş Vincili bir köylü kadınıdır. 1457 tarihli bir tapu kaydında Leonardo da Vinci adı Ser Piero'nun 5 yaşındaki oğlu olarak geçmektedir. Ancak Leonardo'nun kaç yaşında annesinden ayrılarak babasıyla birlikte yaşamaya başladığı bilinmemektedir. Bilinen bir başka şey, babası ile eşinin çocuklarının olmaması üzerine Leonardo'nun babasının evine yerleşmiş olduğudur. Daha sonra Leonardo, babasının evinden ayrılarak ünlü sanatçı Verrocchio'nun atölyesinde çırak olarak çalışmaya başlamıştır. 1472'de Ressamlar Derneği üyeleri arasında Leonardo da Vinci'nin adı da bulunmaktadır.³⁷

Freud'un tanımlamasıyla Leonardo uzun boylu, orantılı bir vücuda ve kusursuz güzellikte yüz çizgilerine sahip; davranışları, konuşması ustaca; neşeli, dostça ve çekici üsluba sahip bir bireydir. Freud'a göre etrafındaki

³⁶ S. Freud, *Leonardo da Vinci* (İstanbul: Oda Yayınları 2019), 5.

³⁷ A.g.e., 35-36.

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psiko tarih Üzerine

nesnelerin güzelliğinden zevk alan, yaşamın inceliklerine değer veren, görkemli giysilere düşkün; sakin, barışçıl, rekabetten uzak, nezaketli ve sevecen bir karakterdir. Hayvanların canı alındığı için et yemeyi reddeden, savaşa, kan akıtmaya karşı ve hatta kafes içindeki kuşları serbest bırakabilmek için satın alan, duygularına kadınsı bir inceliğin hâkim olduğu bir şahsiyettir. Leonardo, insanı, hayvanlar âleminin en vahşi ve kötücülü olarak görmektedir.³⁸ Freud'un yorumuyla, yaşadığı çağda (16.yy.) sınırsız şehvet duygusu ile iç karartıcı bir çileciliğin sürekli mücadelesi mevcut iken o bir sanatçı ve kadınsı güzelliği tasvir eden biri olarak cinselliğe karşı soğuk ve inkârcı bir tutum sergilemiştir. Temel karakter özellikleri hareketsizlik ve kayıtsızlıktır. Yaşamının ilk dönemleri mutlulukla dolu ve haz peşinde geçmiştir. Daha sonra güvende hissetmediği ve dış başarılarının yoğun olmadığı bir dönem başlamıştır. Freud'a göre Leonardo, benliğinde doğal olarak bulunan bilim adamı yanını sanatçı yanıyla birleştirmiştir ancak araştırmacı ruhu Leonardo'yu hiçbir zaman tam anlamıyla özgür bırakmamış, sık sık zarar vermiş ve sonunda boyunduruğu altına almıştır. Freud, Leonardo'nun kişiliği, yetenekleri ve çok yönlülüğü nedeniyle çağdaşları tarafından ve sonraki yüzyıllarda anlaşılammış olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle Freud, Leonardo'nun yaşam öyküsündeki bazı boşlukların doldurulmasıyla "Leonardo neden böyle bir insandı? Neden belirli bir motiv modeli ve bu motivleri ifade etmenin özel yollarını geliştirdi? Leonardo'nun altında yatan motivasyonel kalıpların, çok çeşitli görünür davranışları üzerinde ne gibi etkileri oldu?" sorularını cevaplamak için psikanalizin yöntemlerini kullanarak aynı adlı eserinde Leonardo da Vinci'nin yaratıcılığının kaynaklarını aramıştır.

4.4. Freud'un *Leonardo'ya Uyguladığı Psikanalitik Teoriler*

Psikobiyografi uzmanı Amerikalı psikolog Elms'in (2003) tespitiyle Freud, Leonardo'nun davranışlarını geniş bir yelpazede açıklamak için güdülere atıfta bulunmuştur. Bu çalışmada Freud, 1909'da Viyana

³⁸ A.g.e., 7-8.

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

Grubu'nda söylemiş olduğu “Tabii ki, karakterin özelliklerini anlamak için önce erkeğin cinsel yaşamını araştırmalıyız”³⁹ sözlerine uygun olarak klinik tanı kategorilerine dayalı motivasyon teorisini Leonardo'nun yaşamına uygulamıştır.⁴⁰

4.4.1. Bastırma (Repression)

Bastırma; dürtü, anı, deneyim ya da isteklerin bilinç dışına itilmesi ve orada tutularak bilince gelmesinin engellenmesidir. Psikanalitik kurama göre bu faaliyetten ego sorumludur ve bu faaliyet bir savunma olarak gerçekleştirilmektedir.⁴¹ Freud'a göre Leonardo, gayrimeşru bir çocuk olarak ilk yıllarını babasız bir ortamda, şefkatli ve sevgi dolu bir anneyle geçirmiş olmasından dolayı annesiyle güçlü bir şekilde özdeşleşmiş, bir yandan da ona yönelik güçlü cinsel ilgisini bastırmaya çalışmıştır. Freud, Leonardo'nun resimlerinin analizi yoluyla sanatçının ödip karmaşasının sıra dışı bir versiyonuyla karşı karşıya kalarak kendi çözümünü ürettiğini söylemektedir. Bu yoruma, Leonardo'nun bazı notlarından başka resim ve eskizlerini analiz etmek suretiyle ulaşmıştır. Freud'un tespitine göre Leonardo'nun bazı çizimlerinde sadece kadınların içgenital organlarına ve

³⁹ Kişiliğin gelişiminde bilinç dışının yanı sıra cinselliği temel alan Freud'la birlikte sosyal bilimlerde cinsellik konusuna ilgi artmaya başlamış ve bu ilgi sinema gibi farklı alanlara da yayılmıştır. Bu konuda Türkçe literatürdeki en yeni çalışmaların bazıları için bkz. Okan Ormanlı, “Başlangıç Filminde Psikanalitik Öğeler ve Rüya Olgusu,” *Yedi DEÜ GSF Dergisi* 6, (2011): 55-62; Ferdi Candan, Serkan İlden, “A Clockword Orange Filmi Üzerine Freudyan Kişilik Kuramları Çerçevesinde Psikanalitik Bir Bakış,” *II. Uluslararası Felsefe, Eğitim, Sanat ve Bilim Tarihi Sempozyumu, 03-07 Mayıs Bildiriler*, (2017): 810-825; Can Diker, “Modern Bireyin ‘Miyop’ Sorunu: Foucault'nun Özne ve İktidar Kavramları Bağlamında ‘The Lobster’ Filminin Analizi,” *SineFilozofi Dergisi Özel Sayı*, (2019): 91-105.

⁴⁰ Alan C. Elms, “Sigmund Freud Psychohistorian,” *Annual of Psychoanalysis XXXI* içinde (65-78), Hillsdale, NJ: Analytic Press, 2003), 71.

⁴¹ S. Freud, “The Neuro-Psychoses of Defence,” *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud Volume III: (1893-1899) Early Psycho-Analytic Publications* içinde, ed. J. Strachey, (London: Hogart Press 1962).

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psikiyatri Üzerine

embriyonun anne karnındaki duruşuna ilişkin bazı örnekler bulunmaktadır. Öte yandan kadın figürlerin anatomik detaylarında bazı hatalar yapılmıştır. Freud, Leonardo'da mevcut olan güçlü araştırma güdüsüne rağmen kadın üreme organı ve üreme eyleminin resmedilişindeki başarısızlığının onun cinsel bastırmasından kaynaklandığı sonucuna varmaktadır. Leonardo erkek bedenini kusursuz resmederken kadın bedenini kısmen ve belli belirsiz çizmektedir ve üstelik erkek figürlerin bedenleri de oldukça kadınsıdır. Bazı eskizlerde kadın figürün memelerinde anatomik hatalar bulunmaktadır. Örneğin emziren kadın memesinde süt tek delikten çıkmaktadır. Freud, Leonardo gibi bir anatomi uzmanının kadın memesindeki birçok delikten süt çıktığını bilmemesinin imkânsız olacağını söyleyerek, sanatçının bu hataya düşmesini, kendini cinsellikten uzak tutmak için kadın memesini incelemekten kaçınmış olmasına bağlamaktadır. Freud, Leonardo'nun baskılanmış cinselliğinin bir başka kanıtı olarak bir cinsel ilişki sahnesini ayakta resmetmesini göstermektedir. Freud'a göre en eski çağlardan beridir insanlar eğlenmek istediğinde vücutlarını en rahat pozisyona geçirmekte, örneğin antik çağlarda yemek bile yatarak yenmektedir. Oysa Leonardo, bu çiziminde bir cinsel ilişki için son derece zor olan bir pozisyonu tercih etmektedir. Kadınsı bir başa sahip olan erkek figürün yüz ifadesi ise hazdan ziyade öfke ve tiksintiyle yana çevrilmiştir. Freud, sadece bu çizimlere bakıldığında bile, Leonardo'da, yaklaşmakta olan bir tehlike algısı karşısında bastırılmış bir libidonun ortaya çıkmış olduğunun görülebileceğini ifade etmektedir.⁴²

4.4.2. *Yüceltme (Sublimation)*

Yüceltme; Freud tarafından bulunmuş bir terimdir ve cinsel dürtünün amacının cinsel olmayan amaca dönüştürülmesi anlamına gelmektedir. Yüceltmeyle, cinsel enerji, toplum tarafından kabul gören ve daha yüce

⁴² Freud, *Leonardo da Vinci*, 19-21.

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

anlamları bulunan amaçların gerçekleştirilmesi için kullanılır.⁴³ Freud, çoğu çocuğun üç yaş civarında infantile/çocuksu cinsel araştırmalar döneminden geçtiğini, bu yaş çocuklarında merak duygusunun kendiliğinden uyanmadığını, çocuğun kendi bencilce çıkarları için bir tehdit olduğunda (yeni bir kardeş vb.) ya da benzer dış kaynaklı tecrübelerle dayalı bir korku yaşadığında bu dönemin tetiklendiğini söylemektedir. Bu dönem, fallik yani ödip karmaşasının yaşandığı dönemdir. Çocukların bu dönemdeki temel sorusu “bebeklerin nereden geldiği”dir. Freud, çocukların uzun düşünmeler neticesinde bazı cinsel teorilere ulaştıklarının, klinik bulgular ışığında tespit edildiğini bildirmektedir. Buna göre çocuk bebeğin anne karnıyla ilişkisini fark etmektedir. Bebeğin anne karnına ise beslenme/ağız yoluyla girdiğini, doğumun da bağırsak yoluyla gerçekleştiğini düşünmektedir. Bu senaryoda babanın rolü belirsizdir. Öte yandan çocuk kendi cinsel karakteri çocuk yapma işlevini yerine getirecek kadar gelişmediğinden bu araştırmaları çözümsüzlük ve başarısızlıkla sonlanmakta, bu nedenle de derin bir üzüntü yaşamaktadır. İşte bu üzüntü nedeniyle çocukta cinsel baskılanma yaşanmakta ancak Freud’a göre daha sonraki evrede, erken çocukluk dönemiyle birlikte yaşanan cinsel yönelimlerle birlikte bireyin araştırma dürtüsünün önüne üç seçenek çıkmaktadır. Birincisi; cinsellik gibi araştırma, merak duygusu da ketlenebilir (nevrotik ketlenme). İkinci seçenekte bir sonraki evrede çocuğun düşünsel gelişimi de büyüdüğünden cinsel bastırmaya karşı koyacak kadar güçlü olabilir. Zira zekâ da gelişmiştir ve infantile cinsel araştırma döneminin çağrışımları yeniden hatırlanarak cinsel bastırmanın bertaraf edilmesi için kullanılabilir. Bu şekilde düşünsel işlemler cinsel süreçlere ait haz ve kaygılarla renklendirilerek bilinçdışından geri dönüş yaparlar. Böylece araştırmanın kendisi bizzat cinsel bir etkinlik halini ve zihinde bir şeyleri çözüme kavuşturma ve açıklama duygusu

⁴³ S. Freud, *Yaşamım ve Psikanaliz* (İstanbul: Say Yayınları, 2019a), 411.

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psicotarih Üzerine

cinsel tatminin yerini almaktadır. Üçüncü seçenekte ise cinsel arzu bileşenleri olan dürtüler hiç baskılanmamakta ve en başından merak duygusuna dönüştürülerek yüceltilmektedir. İçgüdüler düşünsel ilgilerin hizmetinde özgürce etkinken cinsellik içeren konularla herhangi bir biçimde ilgilenmekten kaçınma yaşanmaktadır. Freud, aşırı derecede güçlenmiş araştırma dürtüsü ve cinsel yaşamın körelmiş olmasıyla Leonardo'nun üçüncü seçeneği yaşamış olduğunu söylemektedir. Bu nedenle Leonardo'nun tabiatının özünün ve sırrının, çocukluk çağındaki merakının cinsel isteğin hizmetinde etkin olmasıyla libidonun büyük bir kısmını araştırma tutkusunu halinde yüceltmeyi başarmış olmasında gizli olduğu yorumunu yapmaktadır.⁴⁴

4.4.3. Çocukluk Anısı, Eşcinsellik ve Narsisizm

Freud, ruhsal yaratılar olan düşlem, düş, hezeyan gibi çocukluk anılarının da bilinçdışında bastırılmış ve unutulmuş içerik ve sembollerden müteşekkil psikanalitik yapılar olduğunu ifade etmektedir. Bilinçdışını yorumlamak üzere psikanalizin kullandığı yöntem, öncelikle ruhsal yaratıyı parçalara ayırmaktır. Çünkü psikanalitik kurama göre başlangıçta gerçek olan anı sonradan güdülerle yer değiştirilmiştir. Bu nedenle anı/fantezinin gerçek içeriğine ulaşabilmek ancak onun yer değiştirmelerden arındırılmasıyla gerçekleşecektir. Freud bu yöntemi Leonardo'nun akbaba konulu bir çocukluk anısına uygulamıştır. Leonardo bu anısını şöyle aktarmaktadır: "*Görünüşe akbabalara karşı bu kadar derin bir ilgi duymak öteden beri kaderim olmuştu benim; çünkü en eski çocukluk anılarımdan birinde ben beşiğimde bulunuyorken bir akbabanın gelip yanıma yaklaştığını, kuyruğu ile ağzımı aralayıp onunla birçok kez dudaklarıma vurduğunu hatırlıyorum.*"⁴⁵ Freud öncelikle emzirilme dönemine ait bir anının hatırlanmasının imkânsız olmamakla birlikte çok güç olduğundan

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 11,
301-334

⁴⁴ A.g.e., 27-30.

⁴⁵ A.g.e., 37.

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

hareketle bu anının daha sonraki bir tarihte oluşturulup çocukluk dönemine transfer edilmiş bir fantezi olduğu ve bu fantezinin arkasında da gizli bir neden bulunduğu yorumunu yapmaktadır. Çocukluk anılarının, yaşandıkları döneme sabitlenerek sonradan tekrar edilmediğini, ancak çocukluğun oldukça geride kaldığı bir dönemde ortaya çıkıp bazı tahrifata uğradığını ve daha sonraki eğilimlerin hizmetine sokulduğunu da ifade etmektedir. Böylece bu anılar fantezilerden ayrılmaz hale gelmektedir. Freud, bireyin çocukluğuna dair hatırladığını sandığı şeyin onun zihinsel gelişimi hakkında önemli parçalar gizlediği ve Leonardo'nun yaşam öyküsündeki boşlukların da bu çocukluk fantezisinin analiziyle doldurulabileceği iddiası taşımaktadır.⁴⁶

Freud, Leonardo'nun çocukluk anısındaki akbabanın kuyruğunun erkeklik organını ve kuyruğun ağız içine sokulmasının da cinsel eylemi simgelediğini ifade etmektedir. Ne var ki, Leonardo'nun pasif karakter taşıyan bu fantezisi kadın ve/veya pasif eşcinsel rolüne uygunluk göstermektedir. Cinsel organı ağzına alma eyleminin âşık olma durumunda iğrençliğini yitirmiş bir eyleme dönüştüğünü vurgulayan Freud, bu eylemin kökenini anne memesinin süt içmek için emilmesine dayandırmakta ve bu eylemin silinmez iz bırakan ilk haz kaynağı olduğunu söylemektedir. Leonardo'nun annesinin neden bir akbaba ile sembolize edilmiş olduğuna dair ise eski medeniyetlerde, örneğin Mısır'da, Ana Tanrıça Mut'un akbaba olarak tasvir edildiği, akbabanın o devirlerde tek cinsiyetli olarak sadece dişiyi karşıladığı ve erkeği olmayan akbabaların rüzgâr vasıtasıyla döllendikleri bilgisini vermektedir. Freud, oldukça çok okuyan Leonardo'nun bu bilgiye ulaşmış ve akbabalara dair bu eski bilginin Leonardo'nun sadece annesi olan babasız çocukluk dönemiyle uyumunu fark etmiş olabileceği kanaatindedir. Öte yandan Freud annenin akbaba figürüyle sembolize edilmesini çocuk Leonardo'nun babasının

⁴⁶ A.g.e., 38-42.

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psiktarih Üzerine

yokluğunun farkında olduğuna ve yalnızlık çektiğine işaret olarak görmektedir. Bu yorumdan hareketle Freud, 5 yaşında babasıyla olduğu belgesiyle kanıtlan Leonardo'nun yaşamının ilk 3 yılını annesiyle geçirdiği sonucuna varmaktadır.⁴⁷ Psikanalitik kurama göre çocuğun yaşamının ilk 3 yılında bazı izlenimler yerleşmekte ve bu izlenimler daha sonra edinilecek deneyimlerin ortadan kaldıramayacağı bazı tepki biçimlerini belirlemektedir. Buna göre Freud, Leonardo'nun annesiyle yalnız geçirdiği ilk yılların içsel yaşamı üzerinde belirleyici etki yaptığını, dolayısıyla diğer çocuklara göre bebeklerin nereden geldiği ve babaların rolü sorusu karşısında babasının yokluğu nedeniyle bir araştırmacıya dönüştüğünü kaydetmektedir.⁴⁸

Freud, çocukluk fantezisinde akbaba ögesinin anne temsiliyle aslında gerçek içeriğini yansıttığını, peki nasıl olup da bu içeriğin penisi simgeleyen kuyruk sembolüyle erkek eşcinselliğiyle ilişkili bir biçim aldığını sorgulamıştır. Bu sorunun cevabını yine ilkçağ tarihinde bulan Freud, Tanrıça Mut'un çift cinsiyetliliğine dikkat çekmiştir.⁴⁹ Leonardo'nun çocukluk anısındaki edilgenliği de erkek eşcinselliğiyle sorgulayan Freud, çocukluk döneminde annesiyle kurduğu ilişki ile yaşamının daha sonraki dönemine dair ispatlanamamış eşcinsel dışavurumları arasında nedensel bir ilişkinin olup olmadığını da analiz etmektedir. Buna göre klinik bulgular ışığında uyandırılmış bütün erkek eşcinsel vakalarında erkek çocukların annelerine sonradan unutulmuş yoğun erotik bir bağlılık duyduklarını, bu duyguların annelerin yoğun bağlılık ve şefkat duygularıyla uyandırılırken babanın yokluğunun da çocuğun anneye yönelik erotik bağlılığını artırdığını ifade etmektedir. Hatta babanın yokluğu nedeniyle çocuğun kendini tamamen kadınsı bir etkiye bıraktığını savunmaktadır. Daha sonra çocuğun anneye duyduğu aşkı baskılarken aynı zamanda anneye

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 11,
301-334

⁴⁷ A.g.e., 44-50.

⁴⁸ A.g.e., 51.

⁴⁹ A.g.e., 53.

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

özdeşlik kurduğu ve bu nedenle de yeni seçeceği nesneyi özdeşleştiği anne kimliğine göre yaparak eşcinsel bir kişilik kazandığını söylemektedir. Freud, bu şekilde bir eşcinselle dönüşen erkeğin bilinçsizce belleğindeki anne imgesine saplanıp kaldığını, bastırma suretiyle onu bilinçdışı saklayarak ona karşı sadakatini koruduğunu söylemektedir. Ne var ki Leonardo dönüşüm geçirmiş cinsel enerjisini yüce bir amaç uğruna yüceltmıştır.⁵⁰ Freud buna rağmen Leonardo'da dönüşüm geçirmiş cinsel eğilimin izlerinin mevcut olduğunu ifadeyle kendisine öğrenci olarak çarpıcı güzellikte erkek çocuk ve gençleri seçtiğini, onları oldukça önemseyerek nezaketli ve hoşgörülü davrandığını söylemektedir. Freud, burada ilk kez narsisizm kavramını kullanarak Leonardo'daki özel bir erkek eşcinselliğinden bahsetmiştir. Kendisini annesiyle özdeşleştiren Leonardo öğrencilerini tıpkı annesinin onu sevdiği gibi sevmektedir ve aslında bu yolla kendini sevmektedir.⁵¹

4.4.4. Parafraks ve Perseverasyon

Psişik determinizme göre ruhsal yapıda gerçekleşen şeylerin mutlaka bir nedeni vardır; hiçbir şey nedensiz ya da rastlantısal değildir. Bu gerçekleştirmeleri, daha önceki nedenler doğurmuştur ve böylece kestirilmesi mümkün hale gelmektedir.⁵² Freud, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* (1901) eseriyle unutkanlıklar, dil sürçmeleri, yanlışlıklar ve hataların psikanalitik açıdan kökenlerini araştırmıştır.⁵³ Bazı duygu, düşünce ya da davranışların nedenleri üzerinde durmuş ve bu olayların nedensiz gibi görünmelerini bilinçdışı oluşlarıyla

⁵⁰ A.g.e., 61-64.

⁵¹ Jean Michel Quinodoz, *Freud'u Okumak*, çev. B. Kolbay, Ö. Soysal, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2019), 109-110.

⁵² Robert B. Ewen, *An Introduction to Theories of Personality* (Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 2003).

⁵³ Freud, *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* (İstanbul: Payel Yayınları, 1996).

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psicotarih Üzerine

ilişkilendirmiştir. Bunların başlıcaları dil ve kalem sürçmeleri, kazalar, hatalar, düşler ve nevroitik davranışların tümüdür. Freud tüm bu davranışlara hatalı hareketler/yanılgılar (parafraks) adını vermiştir (Freud, 1996). Freud, Leonardo'nun günlüklerinde şu notu bulmuştur: "9 Temmuz 1504. Çarşamba günü sabah saat 7'de Podesta Sarayı noteri babam Ser Piero da Vinci öldü, sabah saat yedide. 80 yaşındaydı ve geride 10 erkek ve 2 kız evlat bıraktı"⁵⁴ Freud, Leonardo'nun yukarıdaki notta babasının "sabah saat yedide" ölmüş olduğunu iki kez yazmasını bir hata olarak görmektedir. Parafaks adını verdiği bu tür hatalı hareketlerin bilinçdışı olduklarını, belli bir nedenle ve belli bir amaçla oluştuklarını, temel fonksiyonunun kişinin ruhsal durumundan dolayı farklı şekilde açığa vurulamayan kimi eğilimlerin bu şekilde bir çıkış yolu bulması olarak açıklamıştır. Freud bu hatalı hareketleri "Bilinen sözcüklerin, isimlerin, bazı niyet ve kararların unutulması, dil sürçmeleri, okurken ya da yazarken yapılan yanlışlar, bir yerden alınmış bir eşyayı eski yerine değil de bir başka yere koymalar ve dolayısıyla aradığında bulamamalar ya da bu nesneyi kaybetmeler, durup dururken içine düşülen hatalar, alışkanlığa dönüşmüş kimi jest ve davranışlar..." biçiminde ayrıntılandırmaktadır.⁵⁵ Freud'a göre bilinçdışına bastırmanın temel nedeni ise elemden/acıdan kaçıştır.⁵⁶ Freud, Leonardo'nun bu hata ile duygulanımlarını bastırmakta başarısız olduğunu ve uzun zamandan beri gizli kalmış olan bir şeyi zorla ve bozulmuş bir şekilde dışa vurduğunu kaydetmektedir. Bu hata, Leonardo'nun annesinin cenazesi ve öğrencileri için yaptığı masraflara dair kaydettiği notlarla benzerlik göstermektedir. Zira aşırı detaycı ve kesin sayılar aynı şekilde ön plana çıkarılmıştır. Freud yinelenen bu üslubu da perseverasyon olarak değerlendirmektedir. Perseverasyon, aynı düşüncenin ısrarlı ve uygunsuz

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 11,
301-334

⁵⁴ Freud, *Leonardo da Vinci*, 92.

⁵⁵ S. Freud, *Psikanaliz Üzerine* (İstanbul: Cem Yayınevi, 2019b), 61.

⁵⁶ S. Freud, *Psikanalize Giriş: Hatalı Eylemler*, çev. A. C. İdemen, (İstanbul: Cem Kitabevi, 2019c).

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

bir biçimde yinelenmesi; kendiliğinden başlayan kalıplaşmış bir sözcük ya da cümlenin hiç durmadan yinelenmesidir.⁵⁷ Freud'un bu kayda dair yorumu, parafraks ve perseverasyona Leonardo'nun babasının ölümüyle duyduğu derin üzüntü ve yalnızlık duygusunun sebep olduğudur. Ödip karmaşasına uygun olarak Leonardo da babasının yerine geçmek istemiş, onunla özdeşim kurmuş ve daha sonra babasına karşı üstünlük kazanmak yaşamının en önemli amacı olmuştur. Leonardo'nun ihtişama, güzel giysilere duyduğu ilgi babasını kopya etme ve aşma saplantısını göstermektedir. Freud, Leonardo'nun eserlerini yarım bırakma davranışını ise babasının onunla hiç ilgilenmemesiyle (yarım kalmış babalık) ilişkilendirmektedir.⁵⁸

Freud'un Leonardo ile babası arasındaki ilişkinin izlerini aradığı bir başka not ise şudur: *"Fikirler arasında bir farklılık ortaya çıktığı zaman otoriteyi yardımına çağıran kişi mantığından ziyade belleğini kullanmış olur"*.⁵⁹ Leonardo'nun, bilimsel araştırmalarında tabiat gözlemlerine ve kendi yargılarına güvenmiş olduğunu tespit eden Freud, sanatçının otoriteyi küçümsediği ve eskilerin taklit edilmesine karşı olduğu kanaatindedir. Freud'a göre "eskiler" ve "otorite" Leonardo'nun babasını temsil etmektedir; tabiat ise şefkatli ve sevgi dolu annesinin imgesidir. Freud, otorite ve itaat eden arasındaki ilişkinin gerginliğini vurgulayarak desteği simgeleyen otoritenin tehdit görmesi halinde itaat edenin dünyasının da sarsıldığını söylemektedir. Buna göre ilk çocukluk yıllarını babasız geçiren Leonardo, otorite desteği olmadan ayakta kalmayı başarabilmiş ve cinsel araştırmaları bir baba tarafından engellenmemiş olduğundan daha sonraki yıllara ait bilimsel araştırmaları bağımsız ve cesur bir nitelik kazanmıştır. Baba karmaşası ve Tanrı inancı arasında yakın bir ilişki olduğunu söyleyen

⁵⁷ Işın B. Kulaksızoğlu, Raşit Tükel, Alp Üçok, İlhan Yargıç ve Olcay Yazıcı, *Psikiyatri*, (İstanbul: İÜ Tıp Fakültesi Yayını, 2009), 25.

⁵⁸ Freud, *Leonardo da Vinci*, 92.

⁵⁹ A.g.e., 97.

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psicotarih Üzerine

Freud, dine duyulan gereksinimin köklerinin ebeveynsel karmaşada yattığını ifadeyle baba otoritesine olan gereksinimiyle baş edebilmiş Leonardo'nun Tanrı inancı ihtiyacı da duymadığını ve bu nedenle yaşadığı devirde inançsızlık ve Hristiyanlıktan dönme suçlamalarına maruz kaldığına işaret etmektedir.⁶⁰

4.4.5. Gerileme (*Regression*) ve Saplantı (*Fixation*)

Klasik analitik kurama göre epigenetik gelişim, duraksama ya da çatışmalar nedeniyle durmakta ya da eksik kalmaktadır. Dolayısıyla ruhsal gelişimin kaldığı ya da takıldığı yerden kurtulmak suretiyle tamamlanmasının sağlanması için duraklama ya da çatışmaların çözülmesi gerekliliği bulunmaktadır.⁶¹ Ruhsal aygıtın gelişim modeline göre bir önceki dönemde bir nesneye yatırılmış libido zamanla bu nesne/nesnelere ayrılarak sonraki dönemin nesne/nesnelere yatırım yapmaktadır. Psikanalitiğe göre çocuk ilk olarak anne memesine, daha sonra dışkıya ve daha sonra penise libidinal yatırım yapmaktadır. Dolayısıyla dönemden döneme sürekli bir libido akımı söz konusudur. Öte yandan içinde bulunan dönemin nesnesiyle birlikte bir önceki dönemin nesnesine yönelik libidinal yatırımın devam etmesi durumu da söz konusu olabilir ki, buna libidonun saplanması (*fixation*) denmektedir ve saplantı bütünüyle ya da kısmen bilinçdışıdır. Ruhsal gelişim aşamasını sekteye uğratan bir başka olgu ise libidinal yatırımın yönünün ileri dönem nesnelere doğru olması gerekirken geri dönerek geçmiş dönemlerin nesnelere de yapılabilmesidir ki, buna da “gerileme/*regression*” denmektedir.

⁶⁰ A.g.e., 98-99. Hristiyan geleneklerine göre gömülmüş olmasına rağmen Leonardo'nun Hristiyan olup olmadığı çok tartışılmışsa da Hristiyan olmadığı ancak Tanrı inancı olduğu hakkında ortak bir kanaatin bulunduğu söylenebilir. Öte yandan Leonardo'nun din değiştirerek Müslüman olduğu da iddia edilmektedir. Bkz. Hasan Kaplan, “Bazen Bir Puro Sadece Bir Purodur: Leonardo Da Vinci'nin Dini Kimliği Üzerine Psikobiyografik Bir İnceleme”, *Dini Araştırmalar* 12, (2009).

⁶¹ Emin O. Taşkın, “Psikanaliz ve Psikanalitik Psikoterapi,” *Türkiye Klinikleri J Psychiatry-Special Topics* 2/2, (2009).

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

Freud, Leonardo'nun akbaba sembolü çocukluk anısının ve uçma üzerine olan yoğun çalışmalarının, çocukluk dönemi ilk araştırmalarının cinsellik konulu olduğunu kanıtladığı görüşündedir. Freud, insanların yoğun olarak uçmayla ilgili düşler görmesini de aynı olguya bağlamaktadır. Psikanalize göre uçma ya da bir kuş olma, bir başka isteğin şekil değiştirmiş halidir; cinsel etkinlikte bulunmaya duyulan özlemi ifade etmektedir. Freud, çocukluk döneminin “büyüme ve yetişkinlerin yapabildiklerini yapabilme arzusunun verdiği rahatsızlıkla” geçtiğini söylemektedir. Bu yoğun arzu, uçma eylemi biçimine girerek düşlere yansımaktadır.

Freud'a göre Leonardo'nun ilk çocukluk yıllarından itibaren uçmaya olan arzusu cinsel arzularını simgelerken, yaşamı boyunca uçma arzusunun canlılığını koruması ise her iki arzusunun da doyuma ulaşmamış olduğuna işaret eder. Leonardo, yaşamı boyunca çocuk kalmıştır. Saray için ya da kendi isteğiyle oyuncaklar tasarlamış, bu oyuncakların pek çoğu içine hava üflendiğinde uçma fonksiyonuna sahip olmuştur. Kaynakların Leonardo'nun hayal gücü zengin oyunları ve muziplikleri hakkında bilgi verdiğini söyleyen Freud, Leonardo'nun bu çocukluk dönemine özgü dışavurumlarını regresyon yani “gerileme, bireyin önceki bir doyum dönemine, saplantı noktasına geri dönmesi” olarak yorumlamakta ve bu durumu annesiyle geçirdiği ilk çocukluk yıllarında en büyük cinsel hazzı tatmış olmasıyla ilişkilendirmektedir.⁶²

4.4.6. Saplantılı Nevroz⁶³

Freud'un Leonardo analizinde kullandığı temel kaynaklardan biri de sanatçının günlükleridir. Bu günlüklerdeki bilhassa öğrencileri için yapmış olduğu bazı küçük harcamalara dair hesapların “sert ve cimri bir baba”nın kaleminden çıkmış izlenimi bırakırken büyük harcamalara hiç değinilmemiş olmasına dikkat çeken Freud, Leonardo'nun bu

⁶² Freud, *Leonardo da Vinci*, 102-107.

⁶³ Obsesif kompulsif kişilik bozukluğu.

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psicotarih Üzerine

kayıtları düşmesini sağlayan motivi araştırmıştır. Öğrencilerine ait küçük harcamaların Freud'un ifadesiyle "önemsiz hatta aptalca bir eylemle" kayıt altına alınması arkasında yatan motivi, aynı günlüklerde yer alan annesinin cenaze masraflarının yazılı olduğu kayıtları keşfetmek suretiyle yorumlayabilmiştir. Hastalandığı için oğlunun yanına gelen yoksul annesi vefat edince Leonardo tarafından görkemli bir cenaze töreniyle defnedilmiştir. Freud, Leonardo'nun annesinin cenaze töreni için yaptığı en ufak harcamayı dahi kaydetmesini, çok sevdiği annesini kaybetmesiyle birlikte baskılanmış olan duygularının bir tür dışavurumu ve yaşadığı yoğun matem duygusunun çok ciddi boyutlarda tahrif edilmiş bir ifadesi olarak yorumlamaktadır. Psikanalitik kurama göre saplantılı nevrozlarda bilincinde baskılanmış yoğun duygular önemsiz ve anlamsız eylemlerle dışa vurulmaktadır. Freud'a göre bilinçdışında annesine hâlâ erotik bir bağlılığı olan Leonardo'nun cinselliğini bastırması, günlüğüne annesi hakkında anlamlı bir not düşmesine izin vermezken nevrotik çatışma ile yine de bir uzlaşma yaşanarak çok anlamlı olmasa da bazı hesap türü kayıtların düşülmesini sağlamıştır.⁶⁴ Freud'a göre Leonardo'nun öğrencilerine yapmış olduğu en ufak harcamalar için dahi son derece ayrıntılı kayıtlar tutmuş olması arkasında yatan dürtü de benzer bir dürtüdür. Tıpkı annesi gibi öğrencileri de birer cinsel nesne durumundadırlar ve sanatçının hesap tutma saplantısı ilkel çatışmalarının dışavurumudur.⁶⁵

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 11,
301-334

Tartışma ve Sonuç

Freud'un "*Vinci'nin cinsel yaşamı ve sanatsal etkinliklerindeki engellenmelerini açıklamak suretiyle sanatçının psişik gelişimini yorumlamak*" amacıyla yazdığı *Leonardo da Vinci* adlı eserinde ulaştığı temel sonuçların başında Leonardo'nun saplantılı nevrotik tipe yakın bir yerde konumlandırılabilceği gelmektedir. Freud'a göre çocukluk döneminde

⁶⁴ Freud, *Leonardo da Vinci*, 68-72.

⁶⁵ A.g.e., 72.

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

yaşadığı olaylar Leonardo'nun ruhsal gelişiminde tayin edici rol oynamıştır. Leonardo, gayrimeşru bir çocuk olarak babasından uzak, annesinin sevgi yoğunluğu içinde yaptığı cinsel araştırmalar eşliğinde zamansız bir cinsel olgunluğa erişmiştir. Aynı zamanda bu dönemde meydana gelen bastırma yoluyla her türlü cinsel unsurdan uzaklaşmaya başlayarak aseksüel bir görünüme kavuşmuştur. Freud'a göre Leonardo'nun çocukluğunun ilk yıllarında zamanından önce uyanmış olan görsel uyarıcılardan doyumuna ulaşma dürtüsü mevcut olan sanatçı yeteneğini de güçlendirmiştir. Ergenlik dönemi cinsel uyarımlarının başlaması üzerine ise ikame yapılar geliştirmeyi başararak hastalıktan korunabilmiş, cinsel dürtüsünün gereksinimlerini bilme/araştırma dürtüsü olarak yücelterek baskılanmaktan kurtarmıştır. Ancak Freud, Leonardo'nun libidosunun cinsel amaçlara adanmış olarak küçük bir kısmının yüceltilmeyerek korunduğu ama bu enerjinin de engellenmiş bir yetişkin cinselliğine dönüştüğü sonucuna varmaktadır. Engellenmiş yetişkin cinselliği ise annesine duyduğu sevginin baskılanması nedeniyle eşcinsel bir karaktere bürünmüştür.

Freud, Leonardo'nun gençlik yıllarında ketlenmeye uğramadan güçlü bir yaratıcılık ve üretkenlikle çalışabildiği kanısındadır. Ne var ki bir süre sonra tümüyle baskılanmış cinselliğinin yüceltilmiş cinsel eğilimlerle karşılaşması mekanizması tıkanarak sanatçı her türlü etkinliğinin yavaşladığı bir döneme girmiştir. Freud'a göre Leonardo ellili yaşlarında, zihin içeriğinin daha derinlerdeki katmanlarının etkin duruma geçmesiyle birlikte yaşadığı regresyon sonucu annesinin mutlu, şefkatli ve şehvetli gülümseme anısını canlandırarak Mona Lisa ile Azize Anna, Meryem ve Çocuk İsa tablolarını üretmiştir. Böylece ilk haza dönmek suretiyle sanat yaşamındaki ketlenmenin üstesinden gelebilmiştir.

Freud, tüm bu analizlere rağmen yine de Leonardo hakkında çok belirgin sonuçlar ortaya koyamadığını ifadeyle, bu durumu daha çok Leonardo'nun yaşamına dair malzemenin azlığına bağlamaktadır.

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psikiyatri Üzerine

Öte yandan yapmış olduğu bu uygulamalı psikanaliz çalışmasının Leonardo'nun dürtüsel bastırmalara karşı duyduğu özel eğilim ve oldukça güçlü olan dürtüleri yüceltme yeteneğinin kaynağına ilişkin bir açıklama sunamamış olduğunu da itiraf etmektedir. Ancak Freud, bu çalışmanın ruhsal gelişim aşamalarının şekillenmesinde çocukluk yıllarının taşıdığı önemi bir kez daha kanıtlamış olduğundan kuşku duymamaktadır.

Leonardo da Vinci eseri üzerine yapılan daha sonraki çalışmalarda Freud'un açıklamalarının büyük sorunlar içerdiği ve daha da önemlisi teorilerini inşa ettiği bazı tarihsel bilgilerin/olguların yanlış olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu yanlışlardan ilki, Freud'un Leonardo'nun annesiyle 5 yaşına kadar birlikte olduğu çıkarımına karşılık daha sonra ulaşılan dönem bilgileriyle aslında 2 yaşına kadar annesiyle beraber yaşamış olduğunun kanıtlanmasıdır. Bu kanıt, Freud'un özdeşleşme teorisini çürütmektedir; çünkü psikanalitik teoriye göre özdeşleşme için 2 yaş oldukça erken bir yaştır. Diğer tarihsel hata ise Leonardo'nun çocukluk anısının temel sembolü olan akbabanın bir çeviri hatası olduğu, günlüğünde sözü edilen kuşun aslında bir çaylağı tarif ettiğiidir. Bu durum da Freud'un motivasyonel teorilerinin pek çoğunu üzerine inşa ettiği bir sembolün aslında hiç var olmadığını ortaya koymaktadır. Elms'e göre psikobiyografinin kurallarını belirlemiş isim olarak Freud'un pek çok hata yapmasının temel sebebi, Leonardo ile yansıtılmalı bir özdeşleşim yaşamasıdır. Ernest Jones, Freud'un Leonardo hakkında söylediklerinin aslında çoğu zaman bir kendi kendini tanımlama; David E. Stannard da Freud'un Leonardo'nun karakteristiğini bulduğunu iddia ettiği şeyin büyük bir kısmının kendisinin karakteristiği olduğundan bahisle Elms'e katılmaktadırlar. Freud için Leonardo çalışmasının bir "takıntı" haline gelmiş olduğunu söyleyen Elms, kendi niteliklerini Leonardo'ya bağışlamasını ise Leonardo gibi Freud'un da orta yaşlarında yaratıcılığının bir tıkanma yaşamasına, ebeveynleriyle çözülmemiş sorunlarına ve kendi eşcinsel dürtülerine ilişkin kaygılarına

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 11,
301-334

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

bağlamaktadır. Freud'un Leonardo ile doğrudan ve neredeyse benzersiz bir özdeşleşme kurmasını sağlayan unsur ise hem Leonardo'nun hem de Freud'un en erken çocukluk anılarının ortak bir biçimde kuş imgesi içermesidir. Leonardo'nun çocukluk hafızasında/fantezisinde bir Mısır akbabası olması gibi Freud'un hatırlayabildiği en eski çocukluk düşünde de tanrılarla ilişkilendirdiği Mısırlı kuş başlı figürler bulunmaktadır. Bu özdeşleşme nedeniyle Freud, bizzat kendinin belirlemiş olduğu temel psikobiyoğrafi ilkelerini ihlal etmiştir: Psikobiyoğrafik konuyu idealize ederek patografileştirmiş ve yetersiz verilerden güçlü sonuçlar çıkararak psikanalizin başarısızlığa uğramasına yol açmıştır.

Yine de Freud'un çalışması psikotarihte psikobiyoğrafi türünün ilk örneği olarak kabul edilmekle birlikte başta sistematik yaklaşımı olmak üzere *Leonardo da Vinci* eserinin alana getirmiş olduğu yenilikler hususunda bir mutabakatın söz konusu olduğu söylenebilir.⁶⁶ Bu ilk psikobiyoğrafi örneği ile Freud iyi bir psikobiyoğrafinin ilkelerini ortaya koyarken, bizzat kendi hataları yoluyla bu ilkelere uyulmaması halinde yaşanacak sonuçlara dair örnek de sunmuştur.

⁶⁶ Örneğin K. R. Eissler *Leonardo Da Vinci* çalışmasını Freud'un "tutarlı bir yaşam tarihi inşa etme konusundaki büyük armağanı" olarak nitelendirmektedir. Eissler'in 1961'de yayımlanan *Leonardo da Vinci, Psychoanalytic Notes of the Enigma* adlı eseri hakkında yazılmış bir kitap inceleme yazısı için bkz. Book Reviews, "Kurt R. Eissler, Leonardo da Vinci, Psychoanalytic Notes of the Enigma," *The Arts in Psychotherapy* 11 (1984), 215-221. Meyer Schapiro ise 1956 tarihli makalesinde Freud'un vardığı sonuçlar hakkında ne düşünülürse düşünülün, önyargısız bir yaklaşımla, psikanalitik kavramlar aracılığıyla bir sanatçının kişiliğinin gizli yönlerinin tespiti hakkında çok başarılı bir çalışma olduğunu kaydetmektedir. Freud'un başarısızlıklarının daha sonra çalışma yapanlarca düzeltilebileceğine dikkat çeken Schapiro, bu çalışmayı yapacak analistlerin Leonardo'nun yaşamı, sanatı ve zamanının kültürü hakkında daha eksiksiz bilgiye ihtiyacı duyacaklarını hatırlatmaktadır. Bkz. Meyer Schapiro, "Leonardo and Freud: An Art History Study," *Journal of the History of Ideas* XVII, (1956), 147-178. Ayrıca bkz. Paul G. Aaron and Robert G. Clouse, "Freud's Psychohistory of Leonardo da Vinci: A Matter of Being Right or Left," *The Journal of Interdisciplinary History* 13(1), (1982), pp. 1-16.

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psikiyatri Üzerine

KAYNAKÇA

Aaron, Paul G. ve Robert G. Clouse. "Freud's Psychohistory of Leonardo da Vinci: A Matter of Being Right or Left." *The Journal of Interdisciplinary History* 13(1), (1982), 1-16.

Binion, Rudolph. "Psychohistory." in *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2001.

Book Reviews, "Kurt R. Eissler, Leonardo da Vinci, Psychoanalytic Notes of the Enigma," *The Arts in Psychotherapy* 11, (1984), 215-221.

Burke, Peter. *Fransız Tarih Devrimi: Annales Okulu*. Çeviren: M. Küçük. İstanbul: DoğuBatı, 2006.

Candan, Ferdi ve Serkan İlden. "A Clockword Orange Filmi Üzerine Freudyen Kişilik Kuramları Çerçevesinde Psikanalitik Bir Bakış." *II. Uluslararası Felsefe, Eğitim, Sanat ve Bilim Tarihi Sempozyumu, 03-07 Mayıs Bildiriler*, (2017), 810-825.

Chapman, E. "Applied Psychoanalysis?" (2018). therapeia.org.uk/ttr/2018/11/27/applied-psychoanalysis/

Collingwood, George. *Tarih Tasarımı*, çev. K. Dinçer, (İstanbul: Ara Yayıncılık, 1990).

deMause, Lloyd. "The History of Child Abuse," *The Journal of Psychohistory* 25/3, 1998. <https://psychohistory.com/articles/the-history-of-child-abuse/>

deMause, Lloyd. "The Psychogenic Theory of History," *The Journal of Psychohistory* 25/2, (1997), 112-183.

deMause, Lloyd. *Foundations of Psychohistory*. London: Creative Roots Pub., 1982.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2020;
sayı: 11,
301-334

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

Diker, Can. "Modern Bireyin 'Miyop' Sorunu: Foucault'nun Özne ve İktidar Kavramları Bağlamında 'The Lobster' Filminin Analizi." *SineFilozofi Dergisi Özel Sayı*, (2019), 91-105.

Elms, Alan C. "Freud as Leonardo: Why the First Psychobiography Went Wrong." *Journal of Personality* 56, (1988), 20-40.

Elms, Alan C. "Sigmund Freud Psychohistorian." *Annual of Psychoanalysis XXXI içinde* (65-78). Hillsdale: Analytic Press, 2003.

Elms, Alan C. *Uncovering Lives: The Uneasy Alliance of Biography and Psychology*. Oxford University Press, 1994.

Elovitz, Paul. *The Making of Psychohistory*. UK: Routledge, 2018.

Erinç, Sıtkı M. *Sanat Psikolojisine Giriş*. Ankara: Ayraç Yayınları, 1998.

Esman, Aaron H. "What is 'Applied' in 'Applied' Psychoanalysis?" *International Journal of Psycho-Analysis* 79, (1998), 741-752.

Freud, Jung, Adler. *Psikanaliz Açısından Edebiyat*, Çeviren: Selahattin Hilav. İstanbul: Ataç Kitabevi, 1981.

Freud, Sigmund. "The Neuro-Psychoses of Defence." in *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud Volume III: (1893-1899) Early Psycho-Analytic Publications*. ed. J. Strachey. London: Hogart Press, 1962.

Freud, Sigmund. *Rüyalar ve Yanılgılar Psikolojisi*. Çeviren: A. Seden. İstanbul: Altın Kitaplar, 1978.

Freud, Sigmund. *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*. Çeviren: Şemsa Yeğîn. İstanbul: Payel Yayınları, 1996.

Freud, Sigmund. *Rüyaların Yorumu II*, Çeviren: İ. Kırımlı. İstanbul: Alter Yayınları, 2011.

Freud, Sigmund. *Rüya Yorum Metodu*, Çeviren: A. Günkut. İstanbul: Ataç Kitabevi, 2014.

Freud'un *Leonardo da Vinci* Eseri ve Psikotarih Üzerine

- Freud, Sigmund. *Leonardo da Vinci*. İstanbul: Oda Yayınları, 2019.
- Freud, Sigmund. *Psikanaliz Üzerine*. İstanbul: Cem Yayınevi, 2019.
- Freud, Sigmund. *Psikanalize Giriş: Hatalı Eylemler*, Çeviren: A. C. İdemen. İstanbul: Cem Kitabevi, 2019.
- Freud, Sigmund. *Yaşamım ve Psikanaliz*. İstanbul: Say Yayınları, 2019.
- Hobsbawm, Eric. *Tarih Üzerine*, Çeviren: O. Akınhay. İstanbul: Bilim Sanat Yayınları, 1999.
- Kaplan, Hasan. "Bazen Bir Puro Sadece Bir Purodur: Leonardo Da Vinci'nin Dini Kimliği Üzerine Psikobiyografik Bir İnceleme." *Dini Araştırmalar* 12, (2009).
- Kulaksızoğlu, Işın. B., Tükel, Raşit, Üçok, Alp, Yargıç, İlhan ve Yazıcı, Olcay. *Psikiyatri*. İstanbul: İÜ Tıp Fakültesi Yayını, 2009.
- Lawton, Henry. "Psychohistory News." *Newsletter of the International Psychohistorical Association* 33/2, (2014), 1-4.
- Lawton, Henry. *The Psychohistorian's Handbook*. New York: The Psychohistory Press, 1988.
- Noland, Richard W. "Psikotarih: Teori ve Pratik." Çeviren: M. Alican. *Tarih Okulu* VI, (2010), 95-123.
- Ormanlı, Okan. "Başlangıç Filminde Psikanalitik Ögeler Ve Rüya Olgusu." *Yedi DEÜ GSF Dergisi* 6, (2011), 55-62.
- Padovan, Caio and Darriba, Vinicius "The Notion of Applied Psychoanalysis in the Early Years of the Psychoanalytic Movement," *Psicol. USP* 27/1, (2016), 45-63.
- Parman, Talat. "Faşizm Günlerinde Düş ve Düşlem." *Psikanaliz Yazıları* 33 – *Psikanaliz ve Tarih içinde*, 117-126. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2016.

Hadiye YILMAZ ODABAŞI

Ponterotto, Joseph G. "Psychobiography in psychology: Past, present, and future," *Journal of Psychology in Africa*, 25/5, (2015): 379–389. <http://dx.doi.org/10.1080/14330237.2015.1101267>

Quinodoz, Jean Michel. *Freud'u Okumak*. Çeviren: B. Kolbay ve Ö. Soysal. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2019.

Renshon, Stanley A. *The Psychological Assessment of Presidential Candidates*. New York: Routledge 1998.

Runyan, William Mckinley. *Life Histories and Psychobiography: Explorations in Theory and Method*. New York: Oxford University Press, 1982.

Schapiro, Meyer. "Leonardo and Freud: An Art History Study." *Journal of the History of Ideas* XVII, (1956): 147-178.

Shiner, Larry. "Psychobiography." www.encyclopedia.com/psychology/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/psychobiography

Strozier, Charles B. and Offer, Daniel. *The Leader Pscyhohistorical Essays*. New York: Springer, 1985.

The Psychiatrist as Psychohistorian, Task Force Report 11. Washington, American Psychiatric Association, 1976.

Tilega, Cristian and Byford, Jovan (ed.). *Psychology and History Interdisciplinary Explorations*. New York: Cambridge University Press, 2014.

Tükel, Raşit. *Freud Okumaları*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2014.